

ALFÖLDI IMRE

## Tejfoggal kőbe (4.)

Regényes önéletrajzi krónika apámról s magamról

### Társadalom

Az 1924-ben Nagyváradon született krónikaíró annak a Mozog Nagy Imrének a fia, akinek önéletírását Jár a baka, jár címmel közöltük folyóiratunk 2016–17-beli számaiban. Az Alföldi Imre írói álnevet használó ifjabbik Nagy Imre emlékiratai édesapja hagyatékával együtt kerültek hozzánk. A vaskos gépiratkötég élére szerzőnk a következő, sokat sejtető megjegyzést fűzte: „Egy hegedűművésznek készül, de végül is középszerű írásipari dolgozóvá kisiklott váradi fiatalember emlékeiből.” A gyermek- és ifjúkorát, tanulóéveit Váradon töltő fiatalember ígéretesnek tűnő zenei pályafutását a második világháború végén – leventeként – a frontra kerülés, majd a hadifogság pokla törte meg. Kalandos úton hazavergődve, mintegy pótcselekvésnéként állt be „írásiipari dolgozó”-nak. Újságíróként előbb szülővárosában tevékenykedett, majd Budapestre költözve különböző lapok, illetve a Rádiókabaré munkatársa lett. Krimiszerzőként öt kötete jelent meg, részint a Népszava kiadásában. Önéletírásának sorozatban közlendő részeit a születésétől 1947-ig terjedő időszakból válogattuk.

Sz. A.

Váradon is terjedt a nők és a katonatisztek körében az ún. drogériakultúra, messzire illatoztak a parfümtől, púdertől. Tapasztható volt némi kvaterkázás is, a lényeg leplezésésül. A volt Emkében vagy a Palace kávéházban az egyik sarokban a magyar értelmiségiek, a másikban a románok itták a feketét. Ha egy magyar átült a másik sarokba, a többiek megjegyezték: na, ez is megy a Regátba! Peter Julien prefektus nem tudott egy szót se magyarul, de ha bál volt, a színház primadonnájával, Erdélyi Böskével ropta a csárdást, ugyanígy Aurel Gussi, a Sziguranca keménykezű főnöke. A látszat jó, és talán alkalom nyílik némi besúgóhálózat szervezésére is... A magyar tisztségviselőket, ha még nem is bocsátják el, kicserélgetik román kollégáikkal, hogy ne legyen hátterük. Így például Fodor Árpád félegyházi jegyzőt a román többségű Rév községbe, a révi román ajkú Blaga jegyzőt a színmagyar Félegyházára nevezik ki. A kormány

még nem váltja le a magyar jegyzőt, de lehetőleg román községbe veti, ott majd felfalják, valamilyen ürüggyel menesztik a helybeliek. A kormány pedig „demokratikus”: tudomásul veszi az alsóbb szintű, a helyi döntéseket.

A letartóztatott kommunista-gyanús lányokat a Sziguranca emberei, név szerint: Ion Pintea, Corneliu Ivanca, Vasil Toma és Csáthy Béla, sorra megbecstelenítik. A lányok egyike-másika, amikor kiszabadul, feljelentést tesz. És kit állítanak bíróság elé? Csáthy Bélát! A többi vádlott, a jegyzőkönyv szerint, ahogy a Nagyvárad 1923. március 16-i számában olvasható: „nem jelent meg a tárgyaláson”.

Irritálja a románságot a nagyváradi magyar színház pusztasága. Bár 1920-ban sebtében megalakult a *Cele Trei Crișuri* elnevezésű kultúregyesület, M. Sânmarianu, Gh. A Petre és Gh. Bacaloglu ezredes vezetésével, de 1923-ban már haldoklik, deficites, a csekély számú váradi román lakosság támogatása elenyésző. Nem hogy egy román társulatot, a máshonnan idevetődő román színházak előadásait is képtelenek finanszírozni. Az egyesület anyagi támasza főleg Roman Ciorogariu püspöksége, valamint néhány módosabb értelmiségi,

de nincs elég vagyonos román polgár a városban, aki eltartná. Ugyanakkor a magyar színház fennmaradása érdekében aláíró és adakozó nagyváradi magyarság és magyar zsidóság, a polgárság, az értelmiség, a kisiparosság, amíg tudja, fenntartja a saját szintársulatát. A Nagyvárad egyik 1923. márciusi számának első oldalát egy ilyen színháztagmogató felhívásnak és aláírásgyűjtési akciónak szenteli.

Ionel Brătianu liberális miniszterelnöknek és pártjának a nyomására 1923 márciusában a parlamentben megszavazták az új román alkotmányt, amelynek szövegén heteken át folyt a kemény, személyeskedő vita, nem kevés nemzetiségellenes felhanggal. Mind az ellenzék képviselő Iuliu Maniu, mind a „baloldal”, mind az akkor már működő Magyar Párt elvetette, ha más-más indokkal is. Nicolae Iorga, az európai hírű tudós-politikus minősíthetetlen sovén magatartást tanúsított Sándor József magyar párti képviselő nyilatkozatának felolvasása közben. Sándor ellenvetéseinek az volt a lényegük, hogy a készülő új alkotmány tervezete csak „románok”-at ismer, se romániai nemzetiségekről, se romániai „idegen ajkú”, egyáltalán: romániai magyar nemzetiségű állampolgárokról nem szól, pedig a gyulafehérvári határozat is, a békeszerződés, illetve a Románia által aláírt kisebbségvédelmi statútum is fölemlíti, a wilsoni elveknek megfelelően kezeli őket, de az alkotmánytervezet egyszerűen nem vesz róluk tudomást. Emiatt ő, pártja nevében, ellene szavaz. Óriási veszekedés, majd verekedés tört ki a kisebbségi képviselők megfélemlítésére, végül 225 szavazattal 4 ellenében a kamara elfogadta a tervezetet – a százszok a románokkal szavaztak! –, a szenátus pedig 137 szavazattal 2 ellenében szavazta meg. Két nap múlva ugyanaz a prof. Nicolae Iorga „követelte” a gyulafehérvári határozatokba foglalt kisebbségi jogok szigorú betartását, persze, azok alkotmányba foglalása nélkül! Ez a külföldnek szólt, a szavazás és a döntés pedig a „honfoglaló” románoknak.

1923-ban április elsején és másodikán volt húsvét. Tabéry Géza *Halotti beszéd* című versét közli a Nagyvárad. „Fuss gyáva mód, vagy állj meg hősién, / vagyunk por és hamu, valamennyien.” Ezért és a kolozsvári *Keleti Újság* hasábjain nagycsütörtökön megjelent négystrófás *Hiszekegy* című verséért büntetőeljárást indítottak ellene a hatóságok. A Nagyvárad gyakori cikkírója volt – román értelmiségi létére – dr.

Kocsán János, a kiváló publicista, máskülönben ügyvéd, azelőtt tábla-bíró, perfekt francia, német, angol és magyar. Iskoláit a belényesi román főgimnáziumban végezte. Ügyvédi irodája az Ūri utca 24. szám alatt működött. Alig volt Nagyvárad lap-szám az ő cikke nélkül. És a mondan-dója kisebbségi vagy általános emberi szempontból szinte kivétel nélkül időszerű, fontos volt! (...)

Ștefan Mărcuș volt rendőrprefektus és kultúrtitkár (akit egykor mindenki csak márkuspistázott), *Vestul României* címmel május elsejétől új román napilap indításával kísérletezett Váradon. A tisztavirág-életű, hetente kétszer megjelentett újság végül 13 hónapot élt... Különben a *Vestul României* megjelenése előtt is volt már egy sovíniszta román lapja Bihar megyének, ha nem is Váradnak. Belényesen jelent meg ugyanis a *Beiușul* című lap, amelynek magyarfaló cikkei körül állandóan botrányok keletkeztek.

Peter Julien prefektus egy sajtónyilatkozatában kijelentette: „a bihari magyarság nem táplál irredentizmust, a katolikus és a református klérus viszont feltétlenül irredenta. A templomokban a magyar himnuszt éneklik a hívek. Váradon szabadon virágozik a magyar sajtó, a románoké viszont döglődik” – mondotta továbbá a prefektus. A vitának az lett a vége – amit szándékoztak is a kezdeményezők –, hogy a kultuszminisztérium egy körrendelettel megtiltotta az erdélyi egyházkerületeknek, hogy istentiszteleteken a magyar him-

nuszt énekeljék. A református énekeskönyvekből ki kellett tépni azt az oldalt, amelyikre az „Isten, áldd meg a magyart” kezdetű dicséretet nyomtatták, az új kiadásokból pedig egyszerűen kihagyták a tiltott éneket. A Sziguranca emberei 1923 tavaszán sorra járták a váradi könyvkereskedéseket, és elkobozták az 1920 óta Magyarországon megjelent könyveket, akármiről szóltak is. Ládákba lepecsételve Bukarestbe küldték őket. Anyagi káruk miatt a könyvkereskedők – igen bátran! – pert indítottak a hatósági személyek túlkapásai miatt. – Ennek nem tudom, mi lett az eredménye. (...)

La Roud francia tábornok Nagyváradra érkezett. A város román és francia zászlódíszbe öltözött, csapatszemle volt a Bóné-kútnál, este bankett a tiszti klubban. A tábornok volt előzőleg a Berlinben működő antant katonai bizottság elnöke, ő szerelte le a német hadsereget. Feltűzelve a francia antanttábornok jelenlététől, Bianu szenátor rögvest feltűnt nagy vihart keltő magyarellenes támadásaival a szenátusban: „Az erdélyi vállalatoknál, bankokban még mindig magyarul beszélnek – ordította dühösen –, egyes irodákban a régi Nagy-Magyarország kopott térképei lógnak a falon. Kiutasított külföldi magyarokat alkalmaznak...” Kétségbeesetten tárta szét a karját: „meddig lesz még magyar világ Romániában?” Octavian Goga kultuszminiszternek hála, miközben a magyar lakosságot nap nap után különféle sovíniszta atrocitások érték, az erdélyi magyar írókat különleges bánásmódban részesítették, még akkor. Egyedül Szabolcska Mihályt fogták perbe, egy templomi beszéde miatt, és Ignost utasították ki Kolozsvárról. De akkor indult az Erdély-centrikus *Pásztortűz*, s abban tűnt fel Áprily Lajos, mint nagy ígéret, akinek verseit már pesti lapok is közölgették.

1923 nyarán ismerkedtek meg a váradiak a románok zseniális, de – tudomásom szerint – félig-meddig autodidakta cigány hegedűművészeivel, az ekkor már világhírű Jean Proșteanuval. Hubay-tanítvány is volt egy ideig, nőiesen hosszú haja akkoriban különckedésnek számított. Június 16-án este volt a koncertje a Katolikus Kör színháztermében. Zongorakísérettel játszott egyebek mellett Corelli La folliáját, Beethoven hegedűversenyét, Bach III. szólószonátáját, végül Paganini Variációit az angol himnusz dallamára. Seprődy János volt a zongorakísérője. Apámat egyik zene-

kedvelő és amatőr hegedűs kollégája vette rá, hogy ezt a különös vadzseni virtuózt meghallgassa. Apa nehezen szánta rá magát. Proșteanu sajátos felfogásban adta elő e műveket, de ezt csak a hozzáértők vették észre. Virtuozitását mindenki elismerte. Apa – a hallottakon fellelkesülve – ekkor határozta el, hogy a neki rég fölkinált, használt hegedűt mégis megvásárolja, és belép kollégája útmutatásaival az amatőr lószörkop-tatók táborába. Saját maga szórakoztatására, és azok kinszenvedésére, akik egy 31 éves, kezdő hegedűs nyirkosságait kénytelenek eltűrni időnként. És ezt a nagy elhatározást követhetően, hat-hét év múlva az én kezembe nyomta a hegedűt, s így lettem a család nagy tehetségűnek mondott muzsikusz reménye. Végül, két évtized múltán, sorsom rosszra fordultával teljesen „penészes” lett ez a hegedű... Proșteanut viszont imádta a váradi közönség. Óriási sikerét bizonyítja, hogy estjét négyszer kellett megismételnie, egymás utáni napokon. (...)

Szinaján kisantant-konferencia zajlott le, a *Nagyváradot* Tabáry Géza képviselte. Bizakodó hírek előzték meg a konferenciát, hogy ott majd megvitatják Magyarország különféle panaszait nemzetiségi ügyekben, de végül Tabéry tudósítása egy szóval sem említette, hogy kisebbségi ügyekről is szó esett volna. Titokban bizonyára tárgyaltak ezekről a kérdésekről is, hiszen a kisantant tagjai nagyon tartottak akkoriban Magyarországot revíziós törekvéseitől és a Habsburg-restaurációtól.

Jelentős kulturális esemény volt ekkoriban Váradon, hogy 1923. augusztus elsejével megnyílt az ún. *Hegedűs Hírlapiroda*. Ez kölcsönkönyvtárként is működött, román, magyar és német nyelvű szépirodalmat és szórakoztató műveket, ún. bestsellereket kölcsönzött, megfelelő díjazásért. A Hegedűs Nándor-féle üzletvezetésnek köszönhetően sikeres kereskedelmi vállalkozás volt; színházi jegyeladással, jegyterjesztéssel is foglalkozott az indulásakor 3000 kötetes könyvtár. A kölcsönzési díj egy hétre mindössze 10 lej volt, egyszerre egy könyvet kölcsönözhetett a látogató. Jó volt a vállalkozás beharangozása, reklámja, a hírlapiroda már működése kezdetén kifizetődőnek bizonyult. (...)

Ami ebben az évben a leginkább feldúlta a váradi lakosság hangulatát, az a Szent László téri piac ügye volt. Felvetődött ugyanis a városközponti piac felszámolásának, a tér parkosításának, valamint Ferdinánd király lovas szobra felállításának a terve, a Sas palotával szemben. Arra hivatkozott a város vesetősége – s ebben igaza volt –, hogy ott van a közelben a Nagypiac tér, és kisebb piacok is létesültek az utóbbi években. A kereskedők viszont attól tartottak, hogy a főtéri piac megszüntetése nyomán csökken majd üzletük forgalma. Végül Moșoiu tábornok utasítása döntötte el a kérdést, és Kara Mihály magyar szobrászművész meg is kapta a megtisztelő megbízást a királyi lovas szobor alkotására.

Közben megint adódott egy kínos ügy: le kellett tartóztatni Dumitru Apan biharpüspöki határrendőrségi komisszárt, mert egy Magyarországra hazautazó, 16 éves budapesti lányt leszállított a vonatról, rendőri kísérettel nagyváradi, Széles utcai lakására hurcolta, és ott megerősöskolta. A

lapok azt írták, hogy „az efféle, bizony, elég gyakori büntett”. Egyébként a szegénység miatt erőteljesebben terjedt a városban a prostitúció. Hozzájárult, hogy a „lekapott lányok” kifizették maguknak a rendőrségen a hamari szabadulást. A Vitéz utca és környéke, valamint a vársánc utcalányai ellepték a belvárost, a Bémer teret, a Rákóczi utat, nyíltan leszólgatták a sétáló férfiakat, a kávéházak előtt kellették magukat a bent ülőknek. Voltak anyák, akik serdülő lányait árulták kifestett, puccos bukaresti katonatiszteknek. Hiába volt minden rendőrségi razzia és ellenőrzés, egy-egy kívánatosabb prostiért a rendőrfőnök is lehunyta a szemét, legfeljebb titokban ő is orvosi kezelésre járt. A nagyváradi vár sáncaiban 15-17 éves prostituált lányok fogadták éjjelente a vendégeiket, földre terített, koszos abroszokon. Ahol valaha véres csaták dúltak a törökökkel, most vérhaj-terjesztő orgiák zajlottak...

(Folytatjuk)

*A szöveget gondozta és szerkesztette SZILÁGYI ALADÁR*